

Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju

Ivana Hebrang Grgić (urednica)
Školska knjiga d. d., Zagreb, 2018., 317 str.

Knjiga „Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju“, urednice Ivane Hebrang Grgić, predstavlja izniman doprinos u problematiziranju koncepta otvorenosti znanosti i visokog obrazovanja. U cijeloj knjizi poseban naglasak stavljen je na pozitivne, ali i negativne učinke otvorenosti te na to kako ona utječe na razvoj znanosti i visokog obrazovanja. Tekst opsega 317 stranica je, nakon predgovora i kratka povijesnog opisa o ideji otvorenosti, kao i opisa važnosti otvorenosti za razvoj znanosti i visokog obrazovanja, podijeljen u četiri tematske cjeline.

Prva tematska cjelina pod nazivom **Otvorena znanost** objedinjuje ukupno šest poglavlja: (1) „Filozofska paradigma otvorenosti u znanosti i društvu“ Gorana Sunajka, (2) „Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj“ Ive Melinščak Zlodi, (3) „Osiguravanje otvorenog pristupa znanstvenim publikacijama: tko, što i kako?“ Bojana Macana, (4) „Otvoreni recenzijski postupak“ Jadranke Stojanovski, (5) „Otvoreni istraživački podatci“ Alena Vodopijevca i Irene Kranjec te posljednje poglavlje (6) „Otvorena inovativnost i kreativnost: indikatori i mjerenje“ Jasne Horvat, Josipe Mijoč i Ivane Ljevak Lebede. Unutar ove tematske cjeline na vrlo sustavan, jasan i pregledan način daje se pregled filozofskih paradigmi otvorenosti, potom pregled ostvarivanja otvorenog pristupa u Hrvatskoj i osnovnim dvama „putovima“ za njegovo ostvarivanje, prikazuju se europske i hrvatske politike otvorenog pristupa te način na koji one pokušavaju potaknuti ustanove na otvoreni pristup i daje se prikaz trenutnog stanja u Hrvatskoj. Naglasak se stavlja upravo na politike, s obzirom da one pridonose senzibilizaciji javnosti, i stručne zajednice, te pomažu u razvoju otvorenosti obrazovnog sustava jer, autori naglašavaju — „bez otvorenog društva, nema otvorene znanosti“. Nadalje, objašnjen je koncept otvorenoga recenzijskog pristupa koji bi mogao pridonijeti kvaliteti i brzini recenzijskih postupaka te se naglašava i važnost otvorenih istraživačkih podataka, kao i važnost mjerenja inovativnosti, čime bi se osiguralo okružje u kojem se potiču nove ideje. Na temelju prezentiranih sadržaja autori daju vlastiti osvrt, ali i prijedloge i ideje za unapređenje i promociju otvorene znanosti u cjelini.

Druga tematska cjelina **Otvoreno visoko obrazovanje** sastoji se od triju poglavlja: (7) „Otvoreno obrazovanje i otvoreni obrazovni sadržaji“ Sandre Kučine Softić i Sabine Rako, (8) „Otvoreni sustavi za učenje na daljinu“ Zvonka Martinovića te (9) „Otvoreno dostupni obrazovni materijali“ Predraga Pale. U ovom dijelu knjige definira se pojam otvorenog obrazovanja i otvorenoga obrazovnog sadržaja te se naglasak stavlja na njihove vrijednosti i potencijale, kao što su primjerice osiguravanje jednakih prava na obrazovanje, unapređenje kvalitete poučavanja i učenja, poticanje inovativnosti u obrazovanju i slično. Također, problematizira se pitanje u kojoj mjeri otvoreni pristupi zadiru u autorska prava i u tom smislu daje se prikaz kako funkcioniraju licencije Creative Commons. Kao i u prethodnoj tematskoj cjelini, dan je prikaz na koji način europske i hrvatske politike potiču objavu otvorenih obrazovnih sadržaja. Na sažet, ali vrlo jasan način dan je pregled kako se razvijao i prilagođavao sustav za učenje na daljinu Merlin, te koje su važne značajke za održavanje funkcionalnosti tog sustava. Na kraju se daje prikaz tehnologija koje su prikladne za primjenu u

obrazovanju, naglašavajući važnost promjene paradigme poučavanja — potrebno je fokus s učitelja prebaciti na učenika i na sam proces učenja, a ne poučavanja.

Treća tematska cjelina odnosi se na **Otvorene tehnologije i upravljanje pravima u znanosti i visokom obrazovanju**. Unutar te cjeline sadržana su četiri poglavlja: (10) „Otvoreni kôd za otvoreni pristup“ Marijane Glavice i Dobrice Pavlinušića, (11) „Otvoreni povezani podatci i metapodatci“ Borisa Bosančića, (12) „Izazovi otvorenog pristupa: važnost otvorenih identifikatora u web okružju“ Danijele Getliher i Ane Knežević Cerovski te (13) „Creative Commons ugovori: pravni temelj otvorene kulture“ Tihomira Katulića. Autori daju prikaz softvera otvorenog kôda te daju primjere dvaju takvih softvera – Koha i EPrints, navodeći svoja iskustva s primjenom istih, kao i izazova s kojima su se susretali i načinima na koje su ih riješili. Nadalje, definira se koncept otvorenih povezanih podataka i njegovih prednosti, a u skladu s tim prikazane su i opisane uglavnom korištene tehnologije otvorenih povezanih podataka, kao što su URI/IRI, RDF, SPARQL, OWL i SKOS. Poseban naglasak stavlja se na važnost otvorenih identifikatora te se prikazuju njihova glavna svojstva i analiziraju se postojeći identifikacijski sustavi (primjerice ORCID, ResearcherID i slično). Razvojem suvremenih tehnologija javlja se potreba za novim pravnim instrumentima koji mogu zaštititi interese autora i poticati njihov daljnji rad. U tom kontekstu prikazani su Creative Commons ugovori kao vrsta licencijskih ugovora te obrazlaže na koji način oni mogu pridonijeti zaštiti autorova interesa.

U posljednjoj tematskoj cjelini pod naslovom **Primjeri ostvarivanja i promicanja otvorenosti u znanosti i visokom obrazovanju** daje se šest primjera iz prakse. Primjer repozitorija može se vidjeti u poglavlju (14) „Otvoreni repozitoriji: repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu“ Lee Škorić i Helene Markulin u kojem daju primjer jednog od najstarijih hrvatskih otvorenih repozitorija i navode o čemu ovisi uspješnost institucijskih repozitorija. Primjeri otvorenih časopisa dostupni su u poglavljima (15) „Otvoreni pristup i digitalno okruženje znanstvenih časopisa“ Srećka Gajovića, (16) „Pokretanje znanstvenog časopisa u otvorenom pristupu: Journal of Sustainable Development of Water, Energy and Environment Systems“ Marka Bana i Nevena Duića, (17) „Otvoreno dostupni časopisi: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education“ Ivana Prskala i Srne Jenko Miholić. U navedenim poglavljima ističe se važnost otvorenog pristupa znanstvenim časopisima, ali se daju i konkretni primjeri pokretanja otvoreno dostupna časopisa, kao i izazovi s kojima su se susreli prilikom njegova pokretanja. Uz to, prikazani su i načini na koji otvoreno dostupni časopisi funkcioniraju i na koji je način otvoren pristup osigurao povećanu citiranost i interes za časopis. Na kraju su dani primjeri dviju udruga za promicanje otvorenosti (18) „HrOpen“ Svebora Prstačića, Kate Banožić i Kristijana Zimmera i (19) „Europski predvodnici otvorenog pristupa“ Vanesse Proudman i Davida Balla u kojima se detaljno opisuje svrha i aktivnosti udruge, te se daje prikaz projekata koje provodi udruga SPARC Europe radi promocije otvorenosti.

Ova knjiga predstavlja sveobuhvatan izvor znanja i informacija o konceptu otvorenosti u znanosti i visokom obrazovanju. Načinom na koji je pisana i strukturom samog teksta nudi novi pogled o ovoj temi i čitatelju omogućuje s lakoćom usvojiti napisanu građu. Kao iznimno vrijedno obilježje istaknula bih angažman urednice da u pisanju i osmišljavanju sadržaja angažira stručnjake različitih profila — inženjeri, pravnici, profesori na fakultetima, knjižničari — koji su svojim iskustvom i znanjem u velikoj mjeri pridonijeli kvaliteti i jasnoći knjige. Upravo zbog svih navedenih kvaliteta ove knjige, vjerujem da će njezin sadržaj biti jednako zanimljiv stručnjacima koji se bave ovim područjem i ostalim zainteresiranim čitateljima. Knjiga može biti zanimljiva znanstvenicima i nastavnicima u

području visokoškolskog obrazovanja jer ih upoznaje s kontekstom i razvojem inovacija u okviru koncepta otvorenosti u znanosti i poučavanju. Knjiga je također vrijedno štivo za članove uredničkih odbora znanstvenih časopisa jer ih upoznaje s novim tendencijama koje se s vremenom pretvaraju u standarde dobre prakse, ali im i pojedina poglavlja mogu u velikoj mjeri pomoći u unapređenju rada i promociji časopisa. Knjiga može biti korisna i studentima doktorskih studija kao svojevrsno pojašnjenje tehnologije znanstvenog publiciranja, ali i radi proširivanja znanja o važnosti otvorenog pristupa znanstvenim publikacijama, koje su svakom doktorandu od iznimno velike važnosti.

Pripremila:

Sabina Mandić, mag. paed. soc.